

บทที่ 2

พระรัตนตรัย ไตรสิกขา นิพพาน

พระรัตนตรัย

ความสำคัญของพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัยเป็นหลักธรรมที่เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และเป็นหลักธรรมที่เป็นสรณะอันประเสริฐของพระพุทธศาสนา พระรัตนตรัยจึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งหลักหนึ่งในพระพุทธศาสนา

ความหมายของพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัย คือ แก้วอันประเสริฐ หรือสิ่งล้ำค่า 3 ประการ หรือสิ่งสำหรับเคารพบูชาสูงสุดของพุทธศาสนิกชน 3 ประการ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และ พระสงฆ์

พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต) อธิบายความหมายของพระรัตนตรัยไว้ดังนี้

1. พระพุทธเจ้า คือท่านผู้ตรัสรู้ธรรม ค้นพบมรรคาแล้วบำเพ็ญตนเป็นกัลยาณมิตรองค์เอก ทรงสั่งสอนธรรม ชี้นำมรรคานั้นแก่ชาวโลก
2. พระธรรม คือหลักความจริง หลักความดีงามที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และทรงแนะนำสั่งสอน ซึ่งผู้มีศรัทธาพึงเรียนสดับรับเอามาพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ ให้เข้าใจถูกต้องตามจริง เพื่อจะปฏิบัติให้เป็นมรรคา และให้สำเร็จผลต่อไป
3. พระสงฆ์ คือหมู่ชนผู้ปฏิบัติตามมรรค และผู้สำเร็จผลซึ่งผู้ศรัทธามั่นใจว่าเป็นหมู่ชนหรือสังคมอันประเสริฐ ซึ่งควรสร้างสรรคให้เกิดขึ้นและซึ่งตนสามารถมีส่วนร่วมได้ ด้วยการปฏิบัติตามมรรค และการสำเร็จผลนั้นเริ่มด้วยการปฏิบัติตามลักษณะแบบอย่างที่ปรากฏภายนอก คือ วินัย ความสามัคคี และความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน การมี

กัลยาณมิตร การโยนิโสมนสิการธรรมก็ดี การปฏิบัติตามมรรคก็ดี จะเจริญองกามได้
ผลดี ในสังคมที่ดำเนินตามคติแห่งสงฆ์¹

ประโยชน์ของพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัย เป็นสภาวะ (ที่พึ่ง ที่ระลึกถึง) อันประเสริฐของมนุษย์ คือ เป็นสภาวะที่
มนุษย์สามารถเข้าถึงด้วยปัญญา สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยปัญญาและการกระทำของมนุษย์เอง
จึงสามารถแก้ปัญหาหรือสามารถดับทุกข์ได้จริง เป็นสภาวะอันประเสริฐจริง สมกับพระพุทธ
พจน์ที่ว่า

มนุษย์มากมายแท้ ถูกภัยคุกคามเข้าแล้ว พวกเขายึดเอาภูเขาบ้าง ป่าบ้าง สวนและ
ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์บ้าง เป็นที่พึ่ง สิ่งเหล่านั้นไม่เป็นที่พึ่งอันเกษมได้เลย นั่นไม่ใช่สภาวะ
อันอุดมคนยึดเอาสภาวะอย่างนั้น จะพ้นไปจากสรรพทุกข์หาได้ไม่

ส่วนผู้ใดถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสภาวะ มองเห็นด้วยปัญญาต่อแก่
ซึ่งทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ขึ้น ความกำลั่งทุกข์ และอริยมรรค มีองค์ 8 อันให้ถึงความ
สงบ ระงับทุกข์นี้แหละคือสภาวะอันเกษม นี่คือสภาวะอันอุดม คนถึงสภาวะอย่างนี้แล้ว
ย่อมปลอดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง²

นอกจากจะเป็นสภาวะอันประเสริฐของมนุษย์แล้ว พระรัตนตรัยยังเป็นกัลยาณมิตรและ
เป็นแม่แบบของการพัฒนาการและบูรณาการของมนุษย์ ธรรมชาติและสังคมอีกด้วย กล่าวคือ

พระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตร เป็นแม่แบบ เป็นตัวอย่างว่ามนุษย์มีศักยภาพ สามารถ
พัฒนาตนได้สูงสุดเป็นพุทธะ รู้และเข้าถึงธรรม ไร้ปัญหา ไร้ทุกข์ มีชีวิตที่ดีงาม มีปัญญามี
เมตตาต่อสรรพสัตว์

¹ พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2525. หน้า 731.

² แหล่งเดิม. หน้า 911.

พระธรรม คือ สัจจะหรือความจริงของธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าค้นพบ และนำมาเผยแผ่ ชี้แจง และวางแบบการปฏิบัติ เพื่อให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนจนถึงสัจจะนั้นได้

พระสงฆ์เป็นแม่แบบของสังคมมนุษย์ ที่อาศัยกัลยาณมิตร (คือ พระพุทธเจ้า) เป็นต้นแบบ ศรัทธาและพยายามปฏิบัติตามปฏิปทาหรือคำสอน (พระธรรม) นั้น เพื่อเข้าถึงสัจจะ สามารถล่วงพ้นความทุกข์ มีชีวิตที่ถึงมามีความสุข

พระรัตนตรัยจึงเป็นทั้งสรณะอันประเสริฐ เป็นทั้งกัลยาณมิตร และเป็นทั้งแม่แบบของการพัฒนาการและบูรณาการของมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม และเป็นแม่แบบของการพัฒนาการและบูรณาการทั้งปวง

พระรัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือ

พระรัตนตรัยจะปรากฏในวรรณกรรมหนังสือทุกเรื่อง เพราะการแสดงหนังสือต้องมีขนบนิยมในการแสดง คือ ต้องออกรูปปรายหน้าบท ซึ่งต้องขับบทปรายหน้าบท อันเป็นปณามบท หรือบทไหว้ครูของหนังสือ ซึ่งต้องกล่าวถึงพระรัตนตรัยทุกครั้ง พระรัตนตรัยจึงปรากฏในวรรณกรรมหนังสือมากมาย

แม้ปริมาณข้อมูลจะมีมากมาย แต่พอสรุปได้ว่าพระรัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือ มีลักษณะเป็นสรณะอันสูงสุด เป็นสิ่งประเสริฐ เป็นธรรมที่ตัดกิเลสตัณหา ก่อให้เกิดปัญญา ความสุข เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถคลบ้นคาลสิ่งมงคล สามารถปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมหนังสือต่อไปนี้

บทปรายหน้าบท ของพวง บุษรารัตน์ 3 บทต่อไปนี้ กล่าวถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะอันประเสริฐ เป็นธรรมที่ตัดกิเลสทำให้เกิดปัญญา ทำให้มนุษย์ละชั่วทำดี ทำให้เกิดสุข เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกันภัยพาลได้ดังนี้

(บทที่ 1)

หัตถ์ทั้งคู่ชูประนมบังคมบาท	บังคมเบื้องมุนีนาถจอมศาสนา
ทรงเผยแผ่พระธรรมนำโลกา	ตัดตันทาตัวเหตุกิเลสมาร
นบพระธรรมคำตรัสอรรถรส	พุทธพจน์อมตะปาฏิหาริย์
นบพระสงฆ์ทรงศีลอภิญญา	นับประมาณสองพันกว่าห้าร้อยปี
เป็นพระไตรรัตน์ประเสริฐสุด	มวลมนุษย์ยึดเป็นหลักสูงสุดศักดิ์ศรี
ละเลิกชั่วกลัวกรรมทำความดี	โลกจะมีแต่สุขสันต์นิรันดร ¹

(บทที่ 2)

ต่างรูปเทียนโกศมประทุมเมศ	หัตถ์ทั้งสองประคองยกขึ้นปกเกศ
นบไหว้องค์พระพุทธรุดมเลิศ	จงจิตเจตน์เชิดชูขึ้นบูชา
รำลึกถึงพระธรรมล้ำโลกา	ให้กำเนิดพุทธศาสนา
ขอเคารพพระสงฆ์องค์สาวก	ชาวประชาอยู่เย็นเป็นสุขใจ
ด้วยเดชะคุณพระรัตนตรัย	น้อมหมิบบยกคุณพระเอามาใส่
	คุ้มกันภัยปวงพาลมารผจญ ²

(บทที่ 3)

หัตถ์ทั้งคู่ชูยกขึ้นปกเกศ	จงจิตเจตน์บริสุทธิจุดประสงค์
ไหว้พระไตรรัตน์พระสามองค์	ช่วยดำรงรักษาสถาพร

¹ เกษม ขนาบแก้ว. วิเคราะห์วรรณกรรมหนังสือของพ่อวง บูชารัตน. 2532. หน้า 481.

² แหล่งเดิม. หน้า 482.

ขอพหูชนาภาพปราบมารร้าย	อย่ากล้ากรายข้าน้อยร้อยอักษร
ขอธรรมานาภาพปราบคัสกร	ให้โอนอ่อนผ่อนตามความต้องการ
ขอสังฆานาภาพปราบกิเลส	กำจัดเหตุโกรธโรภหลงในสงสาร
สามดวงแก้วแพรวพรรณส่องสันดาน	สู่สถานแดนประเสริฐเลิศปัญญา ¹

บทปราชญ์หน้าบท ของฉันทน์ อรมุต 5 บทต่อไปนี้ กล่าวถึง พระรัตนตรัยว่า เป็นสรณะอันประเสริฐ เป็นธรรมที่ตัดกิเลสตัณหา ทำให้เกิดปัญญา เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถดลบันดาลสิ่งมงคล สามารถป้องกันคุ้มครองภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ ดังนี้

(บทที่ 1)

อิติปิโสภควาติระกวาน	มนัสการพุทธองค์ผู้ทรงศีล
สวากขาโตภควดาน้อมกายิน	จิตถวิลไหว้พระธรรมคำพุทธา
สุปฏิปันโนบูชาสงฆ์	สาวกองค์ศรีสุดทมหดตัณหา
พุทธธรรมสงฆ์องค์ไตรสรณา	ตั้งจินดาเด่นงามทั้งสามดวง ²

(บทที่ 2)

	ศิโรโรตม์ใสตสดับอภิวาท
พระพุทธองค์วงศ์ปฐมบรมปราชญ์	ผู้ตัดขาดจากห้วงแห่งบ่วงมาร
ไมโลภหลงปลงใจในไตรลักษณ์	เห็นประจักษ์ที่ตั้งแห่งสังขาร
อำนาจธรรมล้ำฤทธิ์พิชิตมาร	เป็นสะพานไต่ตัดสายหนี

¹ เกษม ขนานแก้ว. วิเคราะห์วรรณกรรมหนังสือของพ่อขุนรามคำแหง. 2532. หน้า 482.

² เกษม ขนานแก้ว. บทปราชญ์หน้าบทหนังสือ. 2536. หน้า 12.

บุชาสมมุติสงฆ์ทรงสิกขา	สาวกะของมุนินทร์ชินศรี
ขอถึงศรัทธาธรรมบารมี	ขอศิริมาเป็นเสียงสำเนียงดัง
ปลื้มกมลคนคู่วิวที่เด็ด	กลเม็ดเลี่ยมเล่ห์เสน่ห์หนึ่ง
ให้กลมกลืนรื่นหูผู้ที่ฟัง	เหมือนหนึ่งตั้งอธิษฐานบันดาลดล ¹

(บทที่ 3)

ต่างรูปเทียบบุปผาสักการะ	หัตถ์ทั้งคู่ชุกปกศรัทธะ
นั่งนอบน้อมนับถือด้วยซื่อสุค	พระรัตนะดวงงามทั้งสามองค์
ขอพระสงฆ์เป็นกำแพงกันพระธรรมนั้นเป็นธง	หนึ่งพระพุทธรูปสองพระธรรมสามพระสงฆ์
เหล่าศัตรูหมู่ร้ายที่หมายมาด	พระพุทธรูปเป็นฉัตรกันอันตราย
หมดราคะสิ้นราคะไม่มีระคาย	จงพินาศราวมเรียบหงบเงียบหาย
ทั้งขอศัพท์ขอเสียงให้เกลี้ยงแจ้ว	อันตรายผ่านพ้นไม่มลทิน
เหมือนเสียงสรวรค์สรวรส่งจากองค์อินทร์	วิเวกแว่วจับจิตเป็นนิจศีล
	ให้เพิ่มบุญญ์ยิ่งเจริญพร ²

(บทที่ 4)

ต่างรูปทองชวาลามณฑาทิเียน	ประณมหัตถ์มนัสการขึ้นเหนือเศียร
พระปฐมบรมมหาราชาปราชญ์	จ่านงเนียรนอบนบอภิวัน
ทรงพระทานศาสนาไว้ห้าพัน	ทรงสามารถสอนสิ้นแผ่นดินสรวรค์
	พระคุณล้วนเลิศคิดลกปกโลกา

¹ ฉิ้น อรมุต. บทหนึ่งตะลุงเรื่องน้องแก้ว. 2532. หน้า 2.

² ฉิ้น อรมุต. บทหนึ่งตะลุงเรื่องฟ้าปกาคิด. 2532. หน้า 2.

พระองค์ใช้ธรรมะเป็นอาวุธ	พ้นถูกจุดที่สำคัญของคณา
คณาหาสามารถข้ามกามราคา	แล้วเทศนาสั่งสอนนิกรชน
ให้รู้แจ้งแสงสว่างทางประโยชน์	รู้คุณโทษไปรุ่งปรุรุมรรคผล
คามบาทาปรากฏของพระศพล	ได้เปลื้องตนจากกิเลสสันดานมาร
บุชาธรรมคำมรรคของพระตถาคต	ได้จำจดจารึกไว้ศึกษา
ทรงประสาทประเสริฐสุดพระพุทธรบัญชา	พระคุณค่าใหญ่ยิ่งกว่าสิ่งใด
ไหว้พระสงฆ์ทรงสิกขาสาวกะ	นิมนต์พระมาคุ้มครองให้มองใส
เหมือนพระแสงเพชรรัตนกำจัดภัย	ให้ห่างไกลมลทินสิ้นทั้งปวง ¹

(บทที่ 5)

	ประณตนั่งตั้งจิตอธิษฐาน
ลิบนิ้วต่างดอกบุปผาสุมามาลัย	นมัสการพระพุทธรพจน์ของพระศพล
ตั้งนะโมตัสสะว่าสามจบ	เป็นคำรบกราบงามลงสามหน
สำรวมจิตคิดหวังสิ้นกังวล	สติตนคิดตั้งนั่งกราบกราน
กล่าวพุทชังขัมมังสังฆังเป็นที่พึ่ง	ขอเข้าถึงพระรัตนตรัยอันไพศาล
อิติปิโสภควาตีระกราน	อธิษฐานถึงพระพุทธรองค์
สาวากขาโตภควะตาบุชาธรรม	ช่วยชักนำน้ำใจอย่าให้ไหลหลง
สุปฏิปันโนบูชาองค์	อริยสงฆ์รวมเป็นสามด้วยความเพียร
ความศรัทธาพยายามขอตามติด	รัตนนั่งตั้งสถิตไว้เหนือเศียร
ขอเดชะข้านี้ผู้มีเพียร	น้อมจำเนียรนบธรรมพระสัมมา

¹ เกษม ขนายแก้ว. บทปลายหน้าบทหนึ่งตะลุง. 2536. หน้า 14.

ให้บุญทันบุญโถมโนสวาง
ขออำนาจแห่งธรรมพระสัมมา

เห็นหนทางแห่งปราชญ์มุ่งมาดหา
ให้ปัญญาลูกสว่างในทางกรี¹

บทปรายหน้าบทของ แปลก มนตรี (หนังสือ ปากพล) สาคร สมวงศ์ (หนังสือ
สาคร สมวงศ์) บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ (หนังสือ บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ) ปกรณ์
ไชยรัตน์ ทวี ฤทธิวงศ์ (หนังสือ ทวีศิลป์ บางตะพง) กล่าวถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นสภาวะ
สูงสุด เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อวิชา ทำให้เกิดปัญญา ความสุข เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถปกป้อง
พาลภัยได้ ดังนี้

(บทปรายหน้าบท ของ แปลก มนตรี)

ว่านโมนมัสพุทธัสสะ	ระลึกจิตจิตสงบนอนบนพระ
ขอให้ถึงซึ่งพระรัตนตรัย	ขอไหว้พระรัตนทั้งสามองค์
ท่านเปลื้องปลิดอวิชาปัญญาทรง	ไม่หลงไหลลากลโกลະโมบหลง
	แสงส่องส่งประจักษ์ชัดปรัชญา ²

(บทปรายหน้าบท ของ สาคร สมวงศ์)

สิบนิ้วหัตถ์จัดวางหว่างขนง	ดวงใจตรงไหว้พระองค์พระชินศรี
เป็นพระพุทธรุคณังตั้งโมหี	บารมีพระธรรมประจำทรวง
อีกพระสงฆ์ทรงยกปกคีรีระ	ตั้งสัจจะประจำใจไว้ใหญ่หลวง
ขอปลอดภัยทุกขังสิ้นทั้งปวง	ขอบวงสรวงสรรเสริญเจริญคุณ ³

¹ ฉิ้น อรมุต. บทหนังสือเรื่องรถล่มีมานะ. 2532. หน้า 1.

² เกษม ขนาบแก้ว. บทปรายหน้าบทหนังสือ. 2536. หน้า 40.

³ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา วิทยาลัยครูสงขลา. รายงานการสัมมนาหนังสือ 14 จังหวัดภาคใต้.
2528. หน้า 182.

(บทปรายหน้าบท ของ บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ)

(อ) ตั้งมั่นไม่ขึ้นสามจบครบกำหนด	นั่งประณตตั้งจิตอธิษฐาน
กล่าวอธิษฐานโศภควาพระทรงญาณ	นมัสการคุณพระพุทธองค์
สวากขาโตภควตาบูชาธรรม	มาประจำจิตใจเพื่อย้ำได้ไหลหลง
สุปฏิปันโนที่มั่นคง	สวากสงฆ์องค์ที่สามมีความเพียร
หมศรัทธาพยายามคอยตามติด	พระรัตนังตั้งสถิตไว้เหนือเศียร
ให้ฉลาดแคล้วภัยพาลมารเบียดเบียน	(อ) เฝ้าเพียรภาวนาเอ่ยบูชาคุณ ¹

(บทปรายหน้าบท ของ ปกรณ์ ไชยรัตน์)

	ยกหัตถ์ตั้งมั่นไม่พุทธัสสะ
กล่าวสามจบเคารพไตรรัตนะ	บูชาพระพุทธธรรมสงฆ์อันทรงคุณ
เราชาวพุทธยึดหลักพระศาสนา	เมตตาธรรมคำโลกาปัญญาหนุน
นำสัตว์โลกวิโยคภัยด้วยในบุญ	นับเนื่องคุณแห่งองค์พระผู้ทรงญาณ
หนังน้อมเศียรเพียรเคารพสักการะ	บูชาพระแล้วตั้งจิตอธิษฐาน
เอาพระคุณแห่งไตรรัตน์ปิดภัยพาล	เป็นปราการปกป้องผองประชา
ชนชาวไทยจงไกลห่างทางอบาย	ก้องก่าจายเกียรติปรากฏด้วยยศฐา
ธรรมสถิตสถานใดในโลกา	ย่อมนำพาให้สุขสันต์นิรันดร ²

¹ บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ. บทหนึ่งตระกูลเรื่องมิตินิตของมหาย. 2532. หน้า 7.

² เกษม ขนานแก้ว. บทปรายหน้าบทหนึ่งตระกูล. 2536. หน้า 52.

(บทปรายหน้าบท ของ กั้น ทองหล่อ)

หัตถ์ทั้งคู่ชูประนมบังคมบาท	บังคมเบื้องมุณีนาถมุงมาดหมาย
มุงมาดมั่นฉันค้อมน้อมมกลกาย	น้อมมกลกรอ่อนถวายบังคมคัล
บังคมคุณพระพุทธรุดมเลิศ	อุดมล้วนแสนประเสริฐเลิศมหันต์
เลิศมโหหาเปรียบมาเทียบทัน	มาเทียบเท่าสุดจะพรรณนานาน
พรรณนาเนื่องเรื่องเคารพอภิวาท	อภิวันทนฉันประกาศคำอ่อนหวาน
คำอ่อนหวังตั้งกายหมายประมาณ	หมายประมาณคาคาการณด้วยใจจง
ด้วยใจจิตคิดไหว้วัดนะ	วัดนั่งตั้งศีระะไหว้พระสงฆ์
ไหว้พระเสร็จสำเร็จตามจำนง	ตามจำเนียรเวียนวงทุกองค์ไป
ทุกองค์มาป้องกันภยันต์ข้า	ภยันต์ของอาตมาหลีกเลี่ยง
หลีกเลี่ยงหลายหายวับลับกายไว	ลัมกายวับลับไปไกลกายยัง ¹

เปรียบเทียบพระรัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลกับพระรัตนตรัยที่เป็น
พุทธธรรม

พระรัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล ดังกล่าวนี หากเปรียบเทียบกับพระรัตนตรัยที่เป็นพุทธธรรม ก็สรุปได้ว่า พระรัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล มีทั้งลักษณะที่สอดคล้องและแตกต่างกับพระรัตนตรัยที่เป็นพุทธธรรม ลักษณะที่สอดคล้อง คือ พระรัตนตรัย (พระพุทธ คือผู้พบและผู้สอนธรรม พระธรรม คือ สิ่งที่พระพุทธค้นพบและนำมาสั่งสอน ได้แก่ สัจธรรมและจริยธรรม พระสงฆ์คือผู้ปฏิบัติตามพระธรรม) เป็นสรณะอันประเสริฐ เป็นกัลยาณมิตร ผู้ที่เข้าถึงพระรัตนตรัย ย่อมเกิดปัญญาสามารถดับทุกข์ได้ ส่วนลักษณะที่แตกต่างกัน คือพระ

¹ สำนักงานศึกษาธิการเขต 3 สงขลา. คู่มือการสอนวิชาที่พหุหนึ่งตระกูล 1. 2521. หน้า 47.

รัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือ มีลักษณะเป็นสภาวะที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลให้เกิดปัญญา สิ่งมงคล สามารถปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายได้

อนึ่งน่าสังเกตว่า พระรัตนตรัยที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือ ไม่เน้นกล่าวถึงพัฒนาการ และบูรณาการของมนุษย์ ธรรมชาติและสังคม แต่เน้นว่าความพ้นทุกข์ พ้นอันตราย การได้ประสบสิ่งมงคล เกิดจากอำนาจของพระรัตนตรัยดลบันดาลมากกว่ากรรม (การกระทำของมนุษย์) ดลบันดาล

ไตรสิกขา

ความสำคัญของไตรสิกขา

ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา เพราะนอกจากจะเป็นหลักธรรมที่เป็น “พหุธรรมิกถา” คือ “คำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงบ่อย”¹ แล้วยังถือกันว่าไตรสิกขา “เป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ มีขอบเขตรอบคลุมมรรคทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคไปใช้อย่างหมดสิ้นบริบูรณ์ จึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐานสำหรับแสดงหลักการปฏิบัติธรรม และมักใช้เป็นแม่บทในการบรรยายวิธีปฏิบัติธรรม”²

ความหมายของไตรสิกขา

ไตร แปลว่า สาม สิกขา แปลว่า การสำเนียง การฝึกปรือ ฝึกอบรม ไตรสิกขาจึงได้แก่ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น ไป จนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือความหลุดพ้นหรือนิพพาน”³ 3 ประการ คือ

¹ พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2525. หน้า 611.

² แหล่งเดิม. หน้า 601

³ แหล่งเดิม. หน้า 603

1. อธิศีลสิกขา คือ การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ

2. อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม เสริมสร้างคุณภาพจิตและรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ

3. อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกอบรมทางปัญญาอย่างสูง ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์¹

หากพิจารณาตามสาระของไตรสิกขา อาจสรุปได้ดังนี้

สาระของอธิศีล คือ การดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูล ท่ามกลางสภาพแวดล้อม ที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรคร์รักษาให้อื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและการเจริญปัญญา

สาระของอธิจิตต์ คือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพ และสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงาม และพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด

สาระของปัญญา คือ การมองดู รู้จัก และเข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารธรรมทั้งหลาย ที่ทำให้เป็นอยู่และทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา คือ รู้จักวางท่าที และปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในทางที่จะเป็นไปเพื่อแผ่ขยายประโยชน์สุข มีจิตใจผ่องใส ไร้ทุกข์ เป็นอิสระเสรี และสดชื่นเบิกบาน²

ไตรสิกขา นี้อาจจะเรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา(ศีลสิกขา = ศีล อธิจิตตสิกขา = สมาธิ อธิปัญญาสิกขา = ปัญญา)

อนึ่งไตรสิกขามีสาระเช่นเดียวกับพุทธโอวาท 3 (โอวาท 3) หรือโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งถือกันว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ

¹ พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2525. หน้า 604.

² แหล่งเดิม. หน้า 603-604.

1. สหุพปาปสฺส อกรณ - การไม่ทำความชั่วทั้งปวง - ศีล
2. กุสลสฺสุปสมฺปทา - การทำแต่ความดี - สมภา
3. สจฺจิตฺตปริโยทปน - การทำจิตของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ - ปัญญา

ไตรสิกขา คือ ศีล สมภา ปัญญา หากขยายออกก็จะเป็น อริยมรรคมีองค์ 8 (อริยอัฏฐังคิกมรรค) คือ

1. ศีล (อริศีลสิกขา) ได้แก่ สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
2. สมภา (อริจิตตสิกขา) ได้แก่ สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ)
3. ปัญญา (อริปัญญาสิกขา) ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)

พระพุทธศาสนาถือว่าอริยมรรคมีองค์ 8 นี้เป็นมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) หรือพรหมจรรย์ (การครองชีวิตประเสริฐ) ในพระพุทธศาสนา

ไตรสิกขา โอวาท 3 โอวาทปฏิโมกข์ และอริยมรรคมีองค์ 8 จึงมีสาระอย่างเดียวกัน
ประโยชน์ของไตรสิกขา

ไตรสิกขาเป็นการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดศีล สมภา ปัญญา อันเป็นรากฐานของการพัฒนาชีวิตและสังคม ไตรสิกขายังพัฒนามากขึ้นเท่าใด ชีวิตและสังคมย่อมได้รับการพัฒนาให้เป็นชีวิตและสังคมที่ดีงาม เป็นประโยชน์สุข ไร้ปัญหา ไร้ทุกข์มากขึ้นเท่านั้น

ไตรสิกขาจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมทุกระดับ

ไตรสิกขาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล

ไตรสิกขาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล มีลักษณะเป็นข้อปฏิบัติ 3 ประการ ซึ่งเป็นหัวใจของพุทธศาสนา คือ สหุพปาปสฺส อกรณ (การไม่ทำความชั่วทั้งปวง) กุสลสฺสุปสมฺปทา

(การทำแต่ความดี) สัจจิตปริโยทปน (การทำจิตของตนให้สะอาดบริสุทธิ์) แต่ใช้คำแตกต่างกันไปบ้าง จะเห็นได้จากบทเกี่ยวจอในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ของ กั้น ทองหล่อ (หนังสือ กั้น ทองหล่อ) ดังนี้

	สวัสดิศึคนแก่แก่ที่มาแลหน้า
ไปรดใคร่ครวญให้ควรวาเวลาที่ฟัง	ทบทวนคิดถึงอนิจจังวิภูฏสังขารา
เรื่องตักหาราคะเราเบื่อหน่าย	หมดความหมายห่างเหินหน้า
ถ้าฟังแต่หูให้เพลินเจริญตา	เพียงต่ออายุไว้แต่ไม่ใคร่สังวรณ
อันเนื้อหาขาวขาวเต้าเต่งแลเปล่งปลั่ง	ไม่ยั้งยังหนั่งเนื้อเห็นแล้วว่าเป็นเหยื่อหนอน
เห็นเรือนร่างกลางเพลิงในเชิงตะกอน	ไม่เหมือนนอนแนบกับนางบนกลางเตียง
เรื่องขึ้นเขยเคยสนุกสุขสังวาส	ความสวาทมันทำจิตให้หวัดเหวียง
รักเพียงจะกลืนขึ้นชมภิรมย์เรียง	ก็แต่เพียงหลงไหลไปชั่วควราว
เรื่องโลกีย์ที่สถิตชีวิตสัตว์	การกำหนดกลัดกลุ้มเมื่อเรายังหนุ่มสาว
พอแก่ก่ององตั้งไม้เท้า	ไม่ยียดยาวยืนานการสวองาม
หญิงเมื่อครั้งยังสาวบ่าวมาขอ	พอแก่ก็มีจจุราทำนมาถาม
สื่อะไรในโลกที่สวองาม	ไม่เทียบทามเท่าสีที่พระย้อมจีวร
เสียงเพลงรักนักร้องที่ไพเราะ	ไม่เสนาะเหมือนเสียงธรรมคำพระสอน
อันแสงสีมณีนิลทินกร	ไม่สะท้อนเหมือนแสงพระรัตนตรัย
องค์พระสิริทตตะขณะตน	ดีกว่าขุนพลรบชนะข้าศึกใหญ่
พระเจ้าอโศกมหาราชที่เกรียงไกร	ยังเลื่อมใสพุทธระขณะตน
มียศศักดิ์มรรคดียังดีกว่า	พระศาสดาผู้ประสพพบเหตุผล
อันยศลาภสรรเสริญสุขพระว่าได้ทุกคน	ปุถุชนที่สนใจให้คิดถึงอนิจจัง
* สัตว์เกิดในโลกนี้มันว่ามีบุญเลิศ	พระว่าเกิดในโลกนี้มีทุกข์ข้ง
สัตพปาปัสสะอะกะระนัง	กุสสะลังกัสสุปะสัมปะทา

สัจตตะปริโยทะพุทธานิถิต

เป็นหัวใจของพุทธศาสนา

เลิกทำบาปแล้วบุญจะหนุนมา

เป็นมหาลาภเลิศประเสริฐคุณ¹

เปรียบเทียบไตรสิกขาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือหลวงกับไตรสิกขาที่เป็นพุทธธรรม

ไตรสิกขาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือหลวงดังกล่าวนี้ หากเปรียบเทียบกับไตรสิกขาที่เป็นพุทธธรรม ก็สรุปได้ว่า ไตรสิกขาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือหลวง มีลักษณะสอดคล้องกับโอวาท 3 หรือ โอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งมีสาระสอดคล้องกับไตรสิกขาที่เป็นพุทธธรรม

สรุปได้ว่า ไตรสิกขาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือหลวง มีลักษณะสอดคล้องกับไตรสิกขาที่เป็นพุทธธรรม

นิพพาน

ความสำคัญของนิพพาน

นิพพาน หรือวิมุตติ เป็นจุดมุ่งหมาย หรือแก่นสารของพระพุทธศาสนา ความสำคัญของนิพพานในประเด็นนี้ ปรากฏในพระพุทธพจน์หลายแห่ง เช่น

“ ภิกษุทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ มีสิกขาเป็นอันสงส มีสติเป็นอธิปไตย มีปัญญาเป็นยอด มีวิมุตติเป็นแก่นสาร ”²

“ มหาสมุทร มีรส ๆ เดียว คือ รสเค็มฉันใด ธรรมวินัยก็มีรส ๆ เดียว คือ วิมุตติรสฉันนั้น ”³

¹ พงศ์พันธุ์ ทินนิมิตร. ชีวิตและผลงานวรรณกรรมหนังสือหลวง ของท้าวแก้ว. 2534.

หน้า 71-72.

² พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). เทคโนโลยีกับศาสนา. 2530. หน้า 5.

³ แต้สงเดิม

ด้วยประการฉะนี้แหละพราหมณ์ พรหมจรรย์นี้มิใช่มีลาภ ลักการะ ชื่อเสียงเป็น
 อานิสงส์ มิใช่มีความสมบูรณ์ด้วยศีลเป็นอานิสงส์ มิใช่มีความสมบูรณ์ด้วยสมาธิเป็น
 อานิสงส์ มิใช่มีญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ แต่ความหลุดพ้นแห่งใจอันไม่กลับกำเริบ
 อันใด พรหมจรรย์นี้มีความหลุดพ้นแห่งใจ อันไม่กลับกำเริบนั้นแหละ เป็นที่ต้องการ
 นั้นเป็นแก่นสาร นั้นเป็นที่สิ้นสุดโดยรอบ¹

“ธรรมทั้งปวงมีวิมุตติเป็นสาระ ธรรมทั้งปวงมีวิมุตติเป็นแก่นสาร”²

นอกจากจะเป็นจุดมุ่งหมาย หรือ เป็นแก่นสารของพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธศาสนา
 ยังกล่าวถึงความสำคัญของนิพพานว่า “วิราโค เสฏฐิธมฺมานํ วิราคธรรม (นิพพาน) ประเสริฐ
 ที่สุดกว่าธรรมทั้งปวง”³

ความหมายของนิพพาน

นิพพานอาจแยกได้เป็น 2 ความหมายแต่สัมพันธ์กัน คือ

1. ความหมายตามรูปศัพท์

นิพพาน มาจาก นิอุปสรรค (แปลว่า ออกไป หดไป ไม่มี เลิก) + วาน
 (แปลว่า พัด ไป หรือ เป็นไปบ้าง เครื่องร้อยรัดบ้าง) ไซ้เป็นกริยาของไฟ หรือการ
 ดับไฟ หรือของที่ร้อนเพราะไฟ แปลว่า ดับไฟ หรือดับร้อน หมายถึง หายร้อน เย็นลง
 หรือเย็นสนิท (แต่ไม่ใช่ดับสูญ) แสดงภาวะทางจิตใจ หมายถึง เย็นใจ สดชื่น ชุ่มชื่นใจ
 ดับความร้อนใจ หายร้อนรน ไม่มีความกระวนกระวาย หรือ แปลว่า เป็นเครื่องดับ
 กิเลส คือ ทำให้ราคะ โทสะ โมหะ หดสิ้นไป⁴

¹ สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน. 2525. หน้า 50.

² พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต). เทคโนโลยีกับศาสนา. 2530. หน้า 5.

³ พุทธทาสภิกขุ. อสาศพหุชาเทศนา. 2524. หน้า 422.

⁴ พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2525. หน้า 261.

2. ความหมายตามคำนิยาม

มีพระพุทธพจน์ กล่าวถึงนิยามของนิพพานไว้หลายนิยาม คือ “นิพพาน คือ ความสิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ นิพพาน คือ ความดับแห่งภพ นิพพาน คือ ความสิ้นตัณหา นิพพาน คือ จุดจบของความทุกข์ นิพพาน คือ ความดับกิเลสและกองทุกข์”¹

ในคัมภีร์วินัยและอรรถกถาฎีกาส่วนมาก นิยมให้คำนิยามของ นิพพานว่า “ไม่มีตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด หรือ ออกไปแล้วจากตัณหาที่เป็นเครื่องร้อยติดไว้กับภพ”²

ประโยชน์ของนิพพาน

นิพพาน คือ การดับทุกข์ เมื่อดับทุกข์ได้ก็เป็นสุข ประโยชน์ของนิพพาน คือ ทำให้มนุษย์เป็นสุข และเนื่องจากนิพพานเป็นการดับทุกข์ถึงที่สุด นิพพานจึงเป็นความสุขอย่างยิ่ง สมกับพระพุทธพจน์ที่ว่า

นิพพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง³

นิพพานจึงให้ความสุขอย่างยิ่ง

หากพิจารณาด้านพัฒนาการทางสติปัญญา หรือพัฒนาการทางด้านจิตวิญญาณของมนุษย์ นิพพาน (การดับทุกข์) เป็นสิ่งยืนยันถึงพัฒนาการทางด้านจิตวิญญาณขั้นสูงสุดของมนุษย์ และเป็นสิ่งยืนยันศักยภาพของมนุษย์ว่า สามารถค้นพบและเข้าถึงนิพพาน ซึ่งเป็นสิ่งประเสริฐสุดได้

เนื่องเนื่องจากนิพพานเป็น อสังขตธรรม ปราศจากปัจจัยปรุงแต่ง มีอยู่ในที่ทุกแห่ง ให้ผลไม่จำกัดกาล นิพพานจึงเป็นสิ่งที่มิได้พบได้ในชาตินี้ชีวิตนี้ และเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ยิ่งแก่ทุกคน

¹ พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2525. หน้า 232-234.

² แหล่งเดิม. หน้า 261.

³ พุทธทาสภิกขุ. ธรรมะเล่มน้อย. 2528. หน้า 350.

นิพพานที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือตะลุง

นิพพานที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือตะลุง มีลักษณะเป็นธรรมที่พ้นจากทุกข์ จากกิเลส จากวิกฎสงสาร เป็นสิ่งที่พบได้หลังจากการตาย ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมหนังสือตะลุง ดังต่อไปนี้

บทหนังสือเรื่องกามเทพหลวง ของ ฉิ้น อรมุต บรรยายกิจวัตรของแม่ชี และกล่าวถึงนิพพานว่าเป็นความพ้นทุกข์ ดังนี้

ฝ่ายชีนางวางกลดให้คบง	แล้วเข้านั่งภาวนาประสาช
ครั้นสิ้นสวดกรรมวณำไปตามกิจ	ตั้งอุทิศแผ่กุศลบุญราศี
ให้มนุษย์ครุฑท้าวสุกรี	ผู้ยังมีทุกข์โศกและโรคภัย
ไม่พ้นพระอนิจจังยังไม่ลุ	ถึงอายุนานนับอสงไขย
เมื่อแผ่นดินถิ่นทะเลเมรุไกร	เพลิงประลัยทำลายก็วายปราณ
เป็นวิสัยไตรภพจบจังหวัด	ย่อมเวียนว่ายอยู่ในวิกฎสงสาร
ที่พ้นทุกข์สุขโขมโหฬาร	คือนิพพานพูนสวัสดิ์กำจัดภัย ¹

บทปรายหน้าบท ของ พุ่ม ศักดิ์ศรี (หนังสือ พุ่ม ศักดิ์ศรี) กล่าวถึงนิพพานว่า เป็นความหลุดพ้นจากกิเลส ดังนี้

ไหว้พระมิ่งโมฬีในตรีภพ	ดิลกมลพรหมอินทร์ปิ่นประสงค์
สูวิมุคติหลุดอาสวลง	ลีลาลงลับโลกโอฆกัณดาร
ไหว้พระสธรรมที่นาสัตว์	ปฏิบัติชื่อตรงในสงสาร
ไหว้มรรคสี่ผลสี่พระนิพพาน	กิเลสมารแรงร้ายตามไม่ทัน
ไหว้ชนกชนนีผู้มีเดช	ได้เกิดเกิดก่อเป็นเบญจขันธ์
ถนอมเลี้ยงเที่ยงแท้แต่ในครรรภ์	จนถึงวันเกิดกายเป็นชายชาญ ²

¹ ฉิ้น อรมุต. บทหนังสือเรื่องกามเทพหลวง. 2532. หน้า 29.

² ชวน เพชรแก้ว. วรรณกรรมหนังสือตะลุง. 2529. หน้า 120.

บทหนึ่งตะลึงเรื่องน้องแก้ว ของ ฉันทน์ อรมุต บรรยายชีวิตมนุษย์ว่า เกิดตายว่ายวน อยู่ในวัฏสงสาร และบรรยายนิพพานว่า เป็นฝั่งอันเกษม (หลุดพ้นจากวัฏสงสาร) ดังนี้

(บรรยาย)

ผลที่สุด ชีวิตของพระเจ้าเทพาวรินก็มาสิ้นลงด้วยมือของยักษ์เกษโลกัณฑ์ อสูรมุขีชีวิตอยู่อย่างประหลาด ไม่มีใครคิดมาก่อนเลยว่า ชีวิตของจอมคน จะมาจบลงอย่างนี้ มนุษย์เราไม่ว่าจะเกิดในชาติชั้นวรรณะใด จุดจบของชีวิตคือความตาย จะตายตีตายร้ายตายน้ำตายบก ก็ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น สัพพัง เพทะ ปริยันตัง เอวัง มัจจานะ ชีวิตัง พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบชีวิตของสัตว์โลกว่าเหมือนภาชนะดิน ซึ่งมีความแตกสลายในที่สุด ร่างกายเรานี้เปรียบเสมือนเรือรั่ว โสมสงสารที่เราจะต้องเวียนว่ายตายเกิดนั้น ท่านเปรียบเทียบเหมือนแม่น้ำใหญ่ พระนิพพานท่านเปรียบเทียบเหมือนฝั่งอันเกษมสุข เราทุกคนกำลังพายเรือรั่วคือร่างกาย ข้ามโสมสงสารไปสู่ฝั่งพระนิพพาน แต่เรือคือสังขารแห่งร่างกาย เราจะต้องจมลงเสียก่อนที่จะถึงฝั่ง ซึ่งอยู่ไกลออกไปจนมองไม่เห็น ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเรือเราจะล่ม ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเราจะจมน้ำตาย แต่ส่วนมากเราประมาทเสียไม่ค่อยคิดเตรียมตัวไว้ต่อสู้กับเหตุการณ์ ไม่ค่อยคิดเตรียมเครื่องชูชีพใส่เรือไว้ เพราะเมื่อเรือล่มเข้าจริง ๆ จะได้คว้าเอาเครื่องชูชีพอาศัยว่ายน้ำต่อไปจนกว่าจะถึงฝั่ง ก็เมื่อร่างกายเปรียบเหมือนเรือรั่ว วัฏสงสารเปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่ พระนิพพานเปรียบเหมือนฝั่งอันเกษมสำราญแล้ว เครื่องชูชีพก็คือ บุญกุศลนั้นแหละครับท่าน เมื่อตายแล้วเราจะทำอะไรไปไม่ได้ ทรัพย์สินสมบัติก็ทิ้งร่างกายเราก็ดีเป็นวัตถุอันหยาบ เราได้มาจากโลกคือแผ่นดินนี้ เวลาจากโลกนี้ไปเราก็ทิ้งไว้ที่แผ่นดินนี้ สิ่งที่จะนำไปในปรโลกได้ คือ บุญกุศล เราได้อาศัยบุญกุศลนี้แหละ เป็นเครื่องชูชีพว่ายข้ามแม่น้ำ คือ วัฏสงสาร ไปสู่ฝั่ง คือ พระนิพพานได้ครับท่าน¹

¹ ฉันทน์ อรมุต. บทหนึ่งตะลึงเรื่องน้องแก้ว. 2532. หน้า 56.

บทหนึ่งตะลุงเรื่องมัจจุราชนั่งกล ของ ฉันทน์ อรมต พรพรรณนาถึงวัตรของพระธุดงค์และกล่าวถึงนิพพานว่า เป็นความหลุดพ้นจากทุกข์ และพบได้หลังจากตาย ดังนี้

พระธุดงค์ทรงพรตหมคกิลเส	บำเพ็ญเพทภาวนารักษาศีล
สิ้นราคะละพยศหมคมลทิน	ไม่ยอกคีนอยู่ในห้วงแห่งบ่วงมาร
สละชีพริบเร่งแห่งพินิจ	ประกอบกิจเพียรทำกรรมฐาน
ต่อตัวตายหมายประโยชน์โพธิญาณ	เข้านิพพานพ้นทุกข์สนุกสบาย ¹

เปรียบเทียบนิพพานที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลุงกับนิพพานที่เป็นพุทธธรรม

นิพพานที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลุงดังกล่าวนี้ หากเปรียบเทียบกับนิพพานที่เป็นพุทธธรรม ก็สรุปได้ว่านิพพานที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลุง มีลักษณะที่สอดคล้องกับนิพพานที่เป็นพุทธธรรม เพราะต่างกล่าวถึงธรรมที่ดับ หรือหลุดพ้น จากวัฏฏสงสาร จากกิเลส จากความทุกข์ทั้งปวง แต่นิพพานที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลุง มีลักษณะแตกต่างออกไปบ้าง คือ นิพพานเป็นสิ่งที่พบได้หลังจากการตาย ซึ่งพุทธธรรมจะเห็นว่า นิพพานเป็นสิ่งที่พบได้ในชีวิตนี้

¹ ฉันทน์ อรมต. บทหนึ่งตะลุงเรื่องมัจจุราชนั่งกล. 2532. หน้า 25-26.